

SVADBA MIRTE I VIDA BALOGA: "ONAK PO STARINSKI"

ZORICA VITEZ Institut za etnologiju i folkloristiku
Zvonimirova 17, 10000 Zagreb**UDK:** 392.51(497.5)

Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 15.10.2003.

Prihvaćeno: 15.11.2002.

U članku je riječ o svadbi Mirte i Vida Baloga održanoj 1996. godine u Gotalovu s namjerom da u što većoj mjeri oživotvori "starinske" podravske običaje, svadbi o kojoj je Hrvatska televizija snimila film "Mirtin svadbeni vijenac". Tako se ta svadba djelomice pretvorila u folklornu izvedbu namijenjenu javnom prikazivanju. Dio predsvadbenih događanja i veći dio svadbe snimljen je i amaterskom kamerom, pa te dvije snimke, upotpunjene podacima iz razgovora autorice članka s Mirtom i Vidom Balogom, omogućuju analizu višeslojnih događanja sa svadbe.

Ključne riječi: Mirta i Vid Balog / svadba / običaji

Mirta i Vid Balog članovi su zagrebačkog Gradskog kazališta "Komedija": Mirta je violinistica, članica kazališnog orkestra, a Vid je glumac i redatelj. Danas (2003.) već imaju sedmogodišnje bračno iskustvo i dvije kćeri, Doru i Klaru. Još se uvijek rado i s ponosom sjećaju svoje svadbe, održane u podravskom Gotalovu 1996. godine, u što sam se uvjerila dogovarajući s njima nastanak ovoga članka.

Za sve je kriv Vid, njegovo podravsko, točnije prekodravsko, podrijetlo, osjećaji koji ga vežu uz uži zavičaj i njegova izražena svijest o pripadnosti široj nacionalnoj zajednici, narodu i državi Hrvatskoj koju, među ostalim, iskazuje zanimanjem za njezinu povijest, kulturu i umjetnost. Svoj katolički odgoj i svjetonazor potvrdio je i studiranjem teologije, a po završenom studiju glume na zagrebačkoj Akademiji za dramsku umjetnost opredijelio se za glumački poziv. Uz glumački talent obdaren je zvonkim glasom i dobrim sluhom, pa mu pjevačke sposobnosti proširuju mogućnosti scenskog nastupa. Glazbena nadarenost dobro mu služi i u njegovim redateljskim angažmanima koji su posljednjih godina sve češći.

Međutim, Vid nije rođen niti odrastao u Gotalovu. Rođen je i odrastao u Zagrebu, kamo su njegovi roditelji doselili iz Gotalova. No, i to bi bilo prejednostavno: život obitelji Balog odvijao se između Gotalova, Zagreba i Koprivnice, a Gotalovo su doživljavali kao svoje uporište i zavičaj kojemu su se stalno vraćali, kao da nikad iz njega nisu ni otišli. Tamo su provodili slobodne dane i blagdane, posjećujući obitelji Vidove majke i oca, a stalna i intenzivna povezanost s njima traje i danas. I Vidova mlada obitelj, usprkos obvezama u Zagrebu, vrlo često odlazi u Gotalovo.

Vid ističe kako i drugi Gotalovčani, usprkos dugom izbivanju i stalnom životu negdje drugdje, pa i izvan Hrvatske, rado iskazuju svoju pripadnost zavičaju, među ostalim i uporno se nazivajući Gotalovčanima. Vid se zato ne osjeća nekom iznimkom, zapazio je tu pojavu i drugdje i smatra ju značajkom našega vremena u kojemu ljudi imaju potrebu osvijestiti i iskazati svoje različite i složene identitete. Ističe i pojedine primjere povratka u zavičaj, ne samo povratke umirovljenika nego i mladih ljudi. Među njima je i Vidov brat, koji se odlučio za stalni život u Gotalovu i bavljenje zemljoradnjom. Obitelj Balog posjeduje puno zemlje koju se, kako kaže Vid, može obraditi uz pomoć strojeva i tako osigurati dobru egzistenciju. Za razliku od stambenih i svakih drugih životnih problema u Zagrebu, Balogovi imaju u Gotalovu i Koprivnici udobne kuće, prepoznaju i druge prednosti života u malome mjestu, a veze s većim mjestima i sa Zagrebom lako su ostvarive i stalne.

Uz poznavanje hrvatske povijesti i književnosti, Vid se osobito zanima i za etnografiju. Etnografiju svoga zavičaja poznaje iz literature, ali i iz vlastitih istraživanja, te posjeduje vlastite zapise etnografske građe. Njegova veza sa scenom i poznavanje folkloru čine ga idealnim voditeljem folklornog društva, pa nije izostao i njegov angažman u organizaciji i osmišljavanju programa gotalovačke kulturno-umjetničke udruge "Hrvatsko srce". Vidov život i obveze u Zagrebu ne ostavljaju mu vremena za trajno i intenzivno bavljenje gotalovačkim folklornim društvom, ali je taj Vidov angažman bio vidljiv i na njegovoj svadbi: članovi društva sudjelovali su kao svatovi i gosti, ali i kao izvođači folklornih sadržaja ukomponiranih u Mirtinu i Vidovu svadbu.

Vid je, dakle, kriv ili zaslužan za ideju da se njegova svadba ostvari po uzoru na starije seoske svadbe. Njegova je zamisao zainteresirala televizijskog urednika tadašnje Redakcije za narodnu glazbu i običaje, etnologa Alekseja Pavlovskog. Zahvaljujući tomu, o svadbi Mirte i Vida svjedoči film, odnosno emisija Hrvatske televizije "Mirtin svadbeni vijenac", čiji je scenarist i redatelj renomirani dokumentarist Petar Krelja. U nastanku su "Mirtina svadbenog vijenca" određenu ulogu odigrale prethodne suradnje svih spomenutih na drugim televizijskim emisijama. Pri tome je bila važna i Mirtina uloga, odnosno njezino sudjelovanje u Kreljinu filmu o Mirtinoj profesoricu violine i izvrsnoj osječkoj violinističkoj klasi kojoj je pripadala i Mirta ("Evina klasa"). Tako se Mirtina i Vidova svadba djelomice pretvorila u folklornu izvedbu namijenjenu javnom prikazivanju.

No, za Mirtu i Vida to je bila i jedina prava svadba, s vjenčanjem u crkvi i svim složenim pripremama i događanjima koja prate sklapanje braka i svadbu. Odluka da se njihova svadba ostvari prema neuobičajenu postupku, drukčijem od većine suvremenih svadbi, za sudionike te svadbe značila je dodatne zadatke i iskušenja. I tu je Vid imao najvažniju ulogu. Njegov je prvi zadatak bio odlučiti o sadržaju svadbene ceremonije kako bi ona što više nalikovala "starinskoj" svadbi iz Gotalova. Pri tome je važno kako Vid zamišlja tu "starinu", odnosno prema kojim će kriterijima i prema kojim izvorima odabrati sadržaje koji će ostvariti njegovu zamisao. S druge strane, trebalo je poštovati i suvremeni svadbeni ceremonijal i udovoljiti aktualnoj predodžbi o svadbi, što znači sklopiti brak i proslaviti vjenčanje tako da budu zadovoljni protagonisti i sudionici. Tako

je zamišljena i ostvarena svadba s dvije vrste svadbenih sadržaja: "starinskih" i suvremenih.

Vidova zamisao o "starinskom" dijelu svadbe oslanja se na njegovo poznavanje podravske etnografije iz kazivanja starijih stanovnika Gotalova i susjednih mjesta te prema etnografskoj i etnomuzikološkoj literaturi. Među starijim kazivačicama Vid ističe Slavu Balog (1903.-1995.) i svoju baku po majčinoj strani (rođenu 1928.). Baka je ispekla "starinske" kolače za dar mladenki, a dvije *tece* † sestre Vidove bake po očevoj strani † pomogle su izraditi dvije zastave s rupcima i jabukom s kiticom zelenila na vrhu. Vidova je majka bila glavna organizatorica i duša cijelog pothvata.

Vidovi mnogi dolasci u Gotalovo i susjedna mjesta bili su potaknuti i pozivima na svadbe u obiteljima rodbine i prijatelja. Tako je Vid stekao i osobne uvide u podravske, odnosno prekodravske svadbene običaje. Svadbama je nazočio još kao dijete kad su ga roditelji vodili sa sobom, a kao mladić bio je često pozivan, ne samo po "rodbinskoj liniji" nego i kao prijatelj koji živi u Zagrebu, ali njeguje veze s Gotalovom. Vid tvrdi da je većina tih svadbi održana prema istom osnovnom modelu te da je i neke od starih svadbenih pjesma, kao i drugi pripadnici njegova naraštaja (rođeni 1970-ih), naučio u živim prigodama, na svadbama. Navodno je među njima i stara svadbena pjesma *Cvela ružica poleg puteca*, koja se pjeva u kolu pri blagoslovu mladenaca.

Taj osnovni model Vid smatra okosnicom tipične podravske svadbe koja traje tri dana: počinje u petak uvečer posjetom mladenčevih svatova mladenkinoj kući, subota je dan s najviše običajnih i obrednih zbivanja, uključujući vjenčanje i večernju proslavu, odnosno svadbenu večeru, a treći se dan razlikuje sadržajima od svadbe do svadbe. Pojedinačne realizacije osnovnog modela razlikuju se i po broju i starosti običajnih pojedinosti. Primjerice, odlazak mladenca k mladenki prvoga dana, u petak uvečer, u pratnji svirača i najbližih muških rođaka obvezatni je dio tog osnovnog modela; promjenjiv je sadržaj dara koji mladenac daje mladenki i postupak vezan uz prognoziranje odnosa moći u budućem braku. Dar je obvezatno neko slatko jelo, primjerice kolači osobitih oblika kakve je ispekla Vidova baka. No, takve kolače u novije vrijeme zamjenjuje bombonijera. Uz "starinske" kolače mladenac je donosio i jabuku s utaknutim ružmarinom i kovanim novcem. Vid je sam pripremio tu jabuku birajući što crveniju, a drugi mladenci mogu jabuku i izostaviti.

Nastojanje da muž ili žena osiguraju premoć u braku ovisi o tome koji će od mladenaca prvi prekoračiti prag mladenkine kuće. Kako Vidova mladenka nije poznavala podravska vjerovanja, Vid je s lakoćom stekao prednost pustivši je da neoprezno prijeđe preko praga žureći u zagrljaj. No, Vidov je otac ženio Podravku, pa ju je morao dobro povući za ruke kako bi postigao isto. Mnogim mladencima nisu poznata ta jednostavna rješenja bračne budućnosti, pa večernji posjet mladenki gubi tu "starinsku" pojedinost. Posjet se pretvori u dulju ili kraću, obilniju ili skromniju večeru uz glazbu koja se također može razlikovati po odabiru glazbala i repertoaru, odnosno pripadati različitim glazbenim praksama i/ili vremenima.

Drugog dana, u subotu, najveći je dio svadbenih zbivanja: svečano pozivanje na svadbu, odlazak po mladenku i s njome na vjenčanje u crkvu, odlazak na mjesto proslave vjenčanja gdje slijedi veći ili manji broj starijih ili novijih svadbenih zbivanja. Ovdje valja kazati da na broj i sadržaj svadbenih zbivanja puno utječe izbor mjesta za proslavu svadbe. Negdašnje odvijanje svadbe najprije u mladenkinjoj, a potom u mladenčevoj kući stopilo se u jedinstveno događanje otkada se proslave organiziraju u većim dvoranama različitih organizacija, društava ili ugostiteljskih objekata te pod unajmljenim šatorima. Vidovo osobno iskustvo odnosi se i na proslave svadbi u privatnim kućama, ali je uvijek riječ o jednoj kući, mladenčevoj ili mladenkinjoj, obično onoj u kojoj će mladi par živjeti. Tako izostaju svadbeni sadržaji koji su se prije događali na dvama mjestima, kao što je, primjerice, traženje blagoslova uz plesanje kola i govorna formula najprije u mladenkinjoj, pa zatim i u mladenčevoj kući.

Iako je bilo i drukčijih planova, Mirtina i Vidova svadba proslavljena je u dvorani društvenog doma u Goli, nekoliko kilometara udaljenoj od Gotalova. Velik broj svadbenih gosti i televizijsko snimanje zahtijevali su velik prostor. Događanja koja su prethodila proslavi u dvorani nisu okupljala tako velik broj sudionika i nisu bila podjednako složena i zahtjevna.

FILMSKA ZBILJA

Televizijski film "Mirtin svadbeni vijenac" počinje predstavljanjem Mirte i Vida, prizorima iz Gotalova, dijelom (kajkavskog) teksta sa svadbene pozivnice kojim Vid najavljuje svadbu te izjavom Vidove majke o cijelom mjesecu priprema za "pravu, domaću, podravsku svadbu". Kratkim kadrovima prikazane su pripreme svadbe (mesarski poslovi, kuhanje i priprema kolača). Tu su i *muzikaši* † "starinski" glazbeni sastav s dvije violine, bugarijom, basom i cimbalom. Vidimo i dvije sestre Vidove bake po ocu, koje pripremaju dvije svadbene zastave. Vidova baka dovršava Mirtin svadbeni vijenac načinjen od bijelih i crvenih papirnatih cvjetova.

Slijedi večernja scena mladenčeva dolaska pred Mirtinu kuću, koju "igra" kuća jednog Vidova rođaka. Mladenca prati nekoliko muškaraca. Vidov brat poziva mladenku da izađe i poljubi mladenca. Vrata se otvaraju i Mirta izlazi tek na treći poziv, Vid joj u pregaču stavlja kolače i jabuku s utaknutim kovanicama i ružmarinom, ona prekoračuje prag (!) i mladenci se zagrlje i poljube. Za filmski dio Mirtine i Vidove svadbe prvi je dan uspješno okončan.¹

Drugi svadbeni dan, subotnje jutro, počinje svečanim pozivanjem svadbenih uzvanika na svadbu. Naravno, nije riječ o prvom ili jedinom pozivu, jer svi su uzvanici odavno pozvani, usmeno i tiskanim pozivnicama. U tom trenutku filma Vid preuzima i

¹ Prema etnološkim priložima o svadbenim običajima u Podravini u mladenke se večer uoči vjenčanja pletu vijenci (*na vence*) i spremaju svatovske kitice. Mladenac s jednim ili nekoliko svatova dolazi k mladenki po svoj vijenac (*cimer*) i kiticu, a donosi i neko jelo i/ili piće (Cajnko, 1896:180-181; Horvat, 1896:173; Međumurac, 1896:190; Ivančan, 1966:178; Kovačić, 1981:169).

off-komentar zbivanja, tumači da se taj dio "obreda" zove *pozoviči*, a obavlja ga mladenac u pratnji zastavnika i *podekliča* † svojih rođaka i vršnjaka. S njima su i podravski *muzikaši* koji sviraju u hodu, a prestaju svirati kad Vid govori:

Faljen bodi Jezuš Kristuš! Evo, zovemo vas na of lepi den na naš najsvetejši čin v življenju. Tak znate kaj je i morate dojt.

Domaćina kuće pred kojom se to događa Vid nudi pićem iz okićene boce. Dok muškarcu obilaze mjestom, mladenka i kuma se dotjeruju kod frizerke.²

Slijedi posjet groblju, kamo idu Vid, njegova majka i brat noseći cvijeće. Kao off-komentator Vid objašnjava običaj posjeta grobu, odnosno "opraštanja" od preminulog roditelja, Vidova oca. Posjet prati decentna svirka *muzikaša* koji stoje uz ogradu groblja.³

Zatim Vida blagoslivlje njegova majka, ispraćajući ga pri odlasku po mladenku. Svadbenu povorku na putu kroz Gotalovo predvode dva zastavnika, za njima ide Vid u pratnji prve od triju mladenkinih pratilja † *klencerica* i nosi buket za mladenku, slijede Vidov brat i rođak (*klencer*), a s njima je druga *klencerica* te još jedan par *klencera*, svirači i ostali svatovi. Pred tobožnjom mladenkinom kućom odvija se prizor izvođenja dviju lažnih mladenki: jedna je još djevojčica, a druga ljepotica odjevena u kostim od crne kože. U ime svatova ovdje govori Vidov kum, također glumac kazališta "Komedija", kojega u toj sceni prvi put vidimo. U ime svatova on prihvaća tek treću, pravu mladenku.

Slijedi prizor roditeljskog blagoslova koji Mirti i Vidu udjeljuju Mirtini roditelji. Kako su Mirtini iz Osijeka, jasno je da prizori nisu snimljeni u njihovoj kući. Zatim se svadbena povorka kreće prema crkvi: na čelu su djevojčica i dječak, a slijede ih dva mladića, Mirtina braća, koja vode Mirtu. Uz njih su i dva zastavnika. Mladenac je sad u pratnji mladenkine rođakinje, a slijede ga *klenceri* i *klencerice* u parovima te ostali svatovi.⁴

U filmu zatim vidimo ulazak svatova u crkvu uz zvukove svadbenog marša na orguljama i crkveno vjenčanje koje je Vidova baka zalila suzama. Dva mlada violinista, Mirtini kolege, svirkom su popratili daljnji tijek vjenčanja. S kratkim kadrom smiraja dana svadbena se radnja seli u dvoranu, gdje mladenci s kumovima i tri para *klencera* stoje u kolu. Kum traži blagoslov za mladence:

Piše se leto hiladu devetsto i šesto na devedeseto.

Faljen bodi Jezuš Kristuš! Ova naša deca prose blagoslova Gospodina Boga!

² Prema literaturi pozivanje na svadbu razlikuje se od mjesta do mjesta, a osnovna je razlika poziva li uzvanike mladenac ili netko drugi te kada se to događa † na dan vjenčanja ili uoči njega (Vrban, 1938:184; Ivančan, 1966:179; Winter, 1987:157).

³ U zapisima o podravskim svadbenim običajima ne spominje se posjet roditeljskom grobu, ali je on zabilježen u drugim krajevima.

⁴ U literaturi o podravskim svadbenim običajima ne spominje se roditeljski blagoslov prije polaska po mladenku, što ne znači da ga nije bilo; o traženju blagoslova u drugim trenucima svadbe bit će govora kasnije. Vidovi svatovi na putu k mladenki i zatim na putu u crkvu samo se dvjema "starinskim" zastavama razlikuju od drugih suvremenih svatova koji često nose hrvatsku zastavu. I izvođenje lažnih mladenki i "pregovaranje" oko izlaska prave mladenke čest je prizor u suvremenim svatovima (Vitez, 2003:183).

Svatovi plešu u kolu i pjevaju:

*Cvela ružica pored puteca,
kak je precvela, tak je ocvela.*

*Trgala sam ružicu od crne zemlje,
davala sam dragomu od žive želje.*

Kum traži blagoslov drugi put:

*Faljen bodi Jezuš Kristuš! Ova naša deca prose blagoslova Gospodina Boga,
majke Božje, svecov i svetic!*

Pjesma i ples u kolu ponavlja se kao prvi put, a zatim kum treći put traži blagoslov:

*Faljen bodi Jezuš Kristuš! Ova naša deca prose blagoslova Gospodina Boga,
majke Božje, svecov i svetic, joca i matere, bratov i sestric, od priatelov i nepriatelov.
Oni koji su im do vezda priateli bili, priateli da ostanu, a oni koji su im do vezda
neprijateli bili da prijateli postanu! Živeli mladenci!*

Svi kliču: *Živeli!*

No, u filmu je ovu cjelinu blagoslova prije njegova završetka nadglasao Vidov *off*-komentar:

*Cvela ružica ili sončano kolo je zapravo običaj, vjerojatno ostatak praslavenske
svadbe koji se, evo, održao u Gotalovu do današnjeg dana. Kada se to kolo završi, prije
večere, smatra se da je vjenčanje obavljeno.*⁵

Zatim na filmu vidimo ples šestero mladih svatova (*klencera* i *klencerica*) koji se uz svirku *muzikaša* vrlo spretno vrte u kolu, što su naučili u folklornom društvu. Slijedi prvi ples mladenaca, "starinski naš čardaš" † kako kaže Vid, također praćen svirkom *muzikaša*. Mirta i Vid plešu vrlo skladno i uvježbano. Mirta se jednako dobro nosi sa svojom "svadbenom ulogom" kao i njezin budući muž. Štoviše, njezina ležernost i spontanost izaziva simpatije. Vidov *off*-komentar uz ovu scenu govori o ulozi čardaša, polke i valcera kao najomiljenijih svadbenih plesova u Podravini. Na istome mjestu Vid pokušava objasniti što je Mirtu i njega potaklo da se, iako gradska djeca, odluče za seosku svadbu: "valjda zbog ljubavi prema starini, prema običajima, a ljubav je sama po sebi neobjašnjiva".

Tada na scenu stupaju kuharice, odnosno poslužiteljice večere. Uz zvukove marša u dvoranu ulazi pet mlađih žena u podravskim nošnjama, s pregačama, žustro noseći tanjure i pladnjeve s hranom. Iako prizor pripada "klasicima" seoskih svadbi, nisu ga pratili

⁵ Prvi prizor svadbene večeri u dvorani varijanta je traženja blagoslova za mladence uz plesanje kola, koji je opisan i u već spominjanim starijim etnografskim priložima (Cajnko, 1896:183; Međumurac, 1896:192-193; Horvat, 1896:175). Sličan, ali jednostavniji je blagoslov koji Ž. Kovačić datira u 1920-te (1981:173), a blagoslovi koje spominju I. Ivančan (1966:180) i M. Winter (1987:158) nemaju sličnosti s prethodnima.

Vidovo inzistiranje da je ovo kolo, pjesma i traženje blagoslova za mladence prije odlaska za stol široko poznato potkrepljuje zapis I. Večenaja koji, u inače lapidarnom opisu svadbe, ne propušta zabilježiti isti tekst pjesme, kolo i blagoslov (Večenaj, 1978:178). Vidovo tumačenje o "sončanom" (sunčevu) kolu i praslavenskoj svadbi upućuje na njegovo tražanje za "starinom" koje ga je odvelo i do znanstveno nedokazanih pretpostavki.

muzikaši, nego "električari": suvremeni glazbeni sastav s ozvučenim instrumentima (sintesajzerom, gitarom i bubnjevima).⁶

Slijede prizori svadbenog veselja: plesanje svatova i "opuštenije" plesanje mladenaca uz Vidov *off*-komentar o broju i sastavu svadbenih gostiju (više od 300 osoba iz Gotalova i susjednih mjesta, rodbina i prijatelji iz Zagreba, kolege sa studija i posla). Dalje se redaju karakteristični svadbeni prizori: unošenje i rezanje svadbene torte, ples s mladenkom uz plaćanje ili predaju dara, mladenkino bacanje buketa. Tortu na pet katova sa zapaljenim svijećama u zamračenu dvoranu dovoze na stolicu, mladenci puhanjem gase svijeće, naizmjenice režu i jedno drugome na nožu daju u usta komadić torte.⁷

Plesanje s mladenkom i darivanje nešto je složenije. U filmskom *off*-komentar Vid objašnjava da mladići, prema podravskom običaju, plaćaju za ples s mladenkom (novac stavljaju na tanjur koji drži *dever*) i taj se običaj naziva *mlada na prodaj*. Zbog sudionika i gosti iz Slavonije taj je trenutak udružen s darivanjem predmeta od kojih se, kako se vidi na filmu, stvorila pozamašna hrpa paketa. Uručitelji tih darova također su plesali s mladenkom. Na kraju je Vid, uz vlastiti *off*-komentar o tom običaju, stavio svoj novčanik na *deverov* tanjur i posljednji zaplesao s mladenkom.⁸

Zatim mladenka, okrenuta leđima skupini djevojaka, baca svoj svadbeni buket i mladenci u pratnji najbližih svatova odlaze iz dvorane. Na "običnim" svadbama u tom trenutku mladenka odlazi skinuti vjenčanicu i odjenuti drugu svečanu haljinu, a u negdašnjim je seoskim svadbama to bio trenutak kad su mladenci odlazili spavati da bi sutradan ili poslije nekoliko sati, pri povratku među svatove, mladenka došla preodjevena u ruho udane žene. Mirta i Vid učinili su nešto treće: vratili su se u dvoranu odjeveni u svečane podravske nošnje, a Mirta je stavila i podravski svadbeni vijenac.

Mladenci u nošnjama dočekani su pljeskom i odobravanjem. Scena koja slijedi imitira dolazak mladenke u novi dom, gdje ju dočekuje svekrva. Vidova se majka obratila mladenki riječima:

Mirta, ja tebe blagoslivljam ovim kruhom i vinom, a ti nas Božjim mirom i blagoslovom.

⁶ Taj je prizor vrlo čest u suvremenim seoskim svatovima i zato prilagođen suvremenim okolnostima, pa i suvremenoj glazbenoj pratnji. "Klasična" je važna uloga kuharica u svadbi koje i u prošlosti izlaze iz anonimnosti kuhinje i sudjeluju u svadbenom obredu (primjerice, "plesanje zelja" u susjednom Međimurju, široko rasprostranjeni šaljivi prizori s kuharicama, skupljanje dara za kuharice i drugo).

⁷ Zajedničko rezanje torte i međusobno hranjenje mladenaca kao i mladenkino bacanje buketa opće su poznati i gotovo neizostavni prizori na suvremenim svadbama (Vitez, 2003:191, 195).

⁸ Opis plesa s mladenkom uz darivanje novca (*mlada na prodaj*) ne nalazimo u citiranim člancima o podravskim svadbenim običajima. Spominje se darivanje mladenke novcem za objeda kod mladenke (Kovačić, 1981:173) i uz simbolično umivanje svatova (Cajnko, 1896:178; Međumurac, 1896:194; Kovačić, 1981:174-175) te darovi koje je mlada donijela svekru i svekrvi (Cajnko, 1896:183). I Ivančan govori o darivanju novca mladenki prigodom umivanja (1966:181) i o promjeni tog običaja izostavljanjem umivanja a zadržavanjem samo skupljanja novca *na tacu* (Ivančan, 1966:188).

U suvremenim svatovima vrlo je često darivanje mladenaca raznim predmetima koji se negdje uručuju i uz ples s mladenkom (Vitez, 2003:164, 173-177).

Mirta je od svekrve prihvatila veliki hljeb kruha i čašu vina, malo je otpila iz čaše i ostatak prolila preko ramena. Svekrvi je uzvratila zamotanim darom. Vid je kasnije komentirao da se majka prije snimanja te scene zbunila i pružila snahi prvi kruh koji je našla, a bilo je predviđeno da joj pruži okićeni kolač † *kuglof*. Vid je to "ispravio" već u narednoj sceni filma u kojoj on drži taj *kuglof*, a Mirta ima u ruci zapaljenu svijeću kojom iznad *kuglofa* maše lijevo i desno govoreći: sin † kći. Svijeća se nakon više zamaha ugasila, a najbliži su promatrači povikali: sin. Riječ je o prognoziranju spola prvog djeteta koje se spominje i u zapisima podravskih svadbenih običaja.⁹

Potom se na filmu čuju prve riječi pjesme *Sejali smo bažulka* koje pjevaju dvije djevojke stojeći iza Mirte zajedno s Mirtinom vjenčanom kumom.¹⁰ Djevojke i kuma skidaju Mirti svadbeni vijenac i stavljaju joj *poculicu* † kapicu udane žene. Vid u *off*-komentar objasnjava da mladenka tim činom postaje udanom ženom. Poslije skidanja vijenca mladenci ponovno plešu čardaš. U plesnoj vrtnji Mirta je izgubila slabo pričvršćenu *poculicu*, koja i ne može dobro stajati na suvremenoj svadbenoj frizuri. Mirta je s osmijehom nastavila ples i tako mladence, televizijsku ekipu i sve goste poštedila ponavljanja prizora.

Na filmu slijedi kratak kadar koji sugerira završetak drugog i početak trećeg svadbenog dana. Vid najavljuje treći dan svoje svadbe koji počinje odlaskom "na vodu", odnosno zbivanjima uz bunar. Mladenci stupaju na čelu povorke. Vid je opet u svojim tamnim hlačama i svečanom bijelom sakou u kojemu je krenuo po mladenku i nosio ga do presvlačenja u nošnju, a Mirta je bijelu vjenčanicu i narodnu nošnju zamijenila sivim odijelom s hlačama i svečanom bijelom košuljom. Preko ruku joj je prebačen vezeni ručnik. Za mladencima idu tri para *klencera* (*klencerice* više nisu u jednakim svečanim haljinama, a prepoznamo ih po rupcima koje su prebacile preko suvremene odjeće). Među ostalim sudionicima povorke nema kuma i Mirtinih uzvanika iz Osijeka. Drugi dio povorke čine maškare † *fašenjkaši* † kako ih Vid naziva u *off*-komentar. Ističe da su maškare obvezatni sudionici tog zbivanja bez obzira u koje se doba godine svadba događa. Domišlja se da maškare možda predstavljaju dobre duhove † *vede*, koji svojom pojavom, galamom i podvriskivanjem rastjeruju zle duhove. Vid iz bunara vadi posudu s vodom, a Mirta iz nje zahvaća vodu velikom čašom s ručkom † *kriglinom* i stavlja ga na tlo. Oko *kriglina* mladenci plešu svoj omiljeni čardaš, a zatim Mirta simbolično umiva i

⁹ I u citiranoj literaturi nalazimo podatak kako svekrva dočekuje mladenku kruhom i vinom, mladenka ostatak vina proljeva preko ramena, a kruh stavlja na glavu (Cajnko, 1896:177-178). Drugdje se spominje samo kruh koji svekrva daje mladenki (Kovačić, 1981:174), a Ivančan bilježi da mladenku po dolasku iz crkve ponude vinom ostatak kojega ona proljeva preko ramena te da otprilike od 1935. mladenki više ne stavljaju kruh na glavu (1966:180). O *križanju kruha* zapaljenom svijećom, odnosno o proricanju spola prvog djeteta bit će govora na drugome mjestu.

¹⁰ O pjesmi *Sejali smo bažulka* i promjenjivosti njezina mjesta u podravskoj svadbi bit će govora poslije, na dvama mjestima ovoga članka.

vezenim ručnikom briše mladenca. Uz bunar se nastavlja ples: plešu mladeni i ostali, osobito maškare, a sviraju, naravno, *muzikaši*.¹¹

Na ovome mjestu Vid *off*-komentarom tumači običaj odlaska na bunar i zatim opet govori o motivima koji su ga naveli da upriliči baš takvu svadbu. Ističe kako je sretan što je odrastao uz više naraštaja svoje obitelji, što je od njih slušao o njihovim svadbama i poželio da njegova bude slična, "po starim regulama i po stari navadi", da podsjeti "kak je to negda bilo", možda i da bude uzor i poticaj nekomu od mladih da uradi slično. Takvom se svadbom Vid želio odužiti obiteljskoj tradiciji i tradiciji kraja iz kojega potječe, koji "nosi u duši" i za koji ga vežu "intimni osjećaji". Naravno, sve je to Vid rekao na svoj način, namjerno miješajući dijalektalne izričaje i književni jezik. U filmu je Mirtina riječ ipak posljednja: izjavila je da će, unatoč njihovu budućem životu u Zagrebu, u Gotalovu biti njihov prvi, a ne drugi dom.

Kako je već rečeno, dio je Mirtine i Vidove svadbe "igran", odnosno organiziran i snimljen da se postigne cjelovitost odabranog modela svadbe i filmske priče. To su, ponajprije, sve scene koje se zbivaju ispred i u tobožnjoj mladenkinoj kući (posjet mladenčevih svatova mladenki u petak uvečer i "mamljenje" mladenke preko praga, dolazak po mladenku prije vjenčanja s izvođenjem lažnih mladenki i s blagoslovom koji mladencima daju Mirtini roditelji prije odlaska na vjenčanje i drugo). U filmu se ne krije podatak da Mirta nije iz Gotalova, ali se ostavlja gledatelju da se toga prisjeti gledajući scene unutar i ispred tobožnje mladenkine kuće. Osim pronalaženja odgovarajuće "scenografije" (objekata), "igranje" je svadbe zahtijevalo i pristanak svih sudionika na dvostrukost zbivanja. Mirtini su roditelji, primjerice, za ljubav svoje kćeri prihvatili dvostruke uloge: akteri su njezine "prave" i "igrane", odnosno filmske svadbe. U velikoj mjeri tako je i sa svima drugim, istaknutim i manje istaknutim sudionicima svadbe, odnosno protagonistima ili statistima u njezinom snimanju. Većina je svadbenih gosti aktivno sudjelovala u očekivanim i trenutačno uobičajenim svadbenim zbivanjima poznatima im iz drugih svadbenih iskustava, a u prizorima koji su rekonstruirali starije i već izobičajene svadbene sadržaje bili su publikom ili statistima. Nikako se nije moglo očekivati da će televizijska kamera samo "pratiti" i snimati svadbena zbivanja u Gotalovu i Goli. "Zbilju" koju će prikazati film trebalo je osmisliti i organizirati, stvoriti, a sudionici svadbe morali su pristati na dvostrukost zbivanja i svojih uloga u njima.

---

¹¹ U citiranoj se literaturi spominje više varijanta običaja vezanih uz bunar: odlazak na bunar, umivanje mladenaca i donošenje vode kući zbog umivanja svatova (Međumurac, 1896:184), odlazak na bunar i umivanje mladenaca bez donošenja vode kući (Vrban, 1938:185). Ivančanov opis odlaska na bunar kod rodbine i to u povorci u kojoj je dio sudionika maskiran, ples svih sudionika i posebno mladenke oko *kriglina* vrlo je sličan prizorima s Mirtine i Vidove svadbe. Ivančan upozorava i na novije vezivanje simboličnog umivanja svatova s odlaskom na bunar, što su prije bila dva odvojena trenutka svadbenog zbivanja (Ivančan, 1966:181, 187).

AMATERSKI VIDEOZAPIS: UVIDI U DRUGE ZBILJE

O Mirtinog i Vidovog svadbi svjedoči i amaterski videozapis njihova prijatelja i svadbenog gosta. Za razliku od filma Hrvatske televizije taj je zapis bliži objektivnom bilježenju zbivanja nego li njihovoj interpretaciji jer nema nikava komentara, a odabir scena stvar je više sile: snimatelj nije nazočio svim zbivanjima ili ih nije uspio snimiti. Premda nepotpun, taj nam zapis omogućuje uvid u višeslojnost zbivanja te svadbe, razotkriva njezine "prave" i "igrane" trenutke te složenost Vidovih uloga na vlastitoj svadbi. No, i iz opisa televizijskog filma bilo je uočljivo kako se Vid povremeno "razdvaja" u slici i u tonu, likom sudjelujući u svadbenoj priči, a glasom se distancirajući u ulozi komentatora i tumača zbivanja.

Amaterski zapis najprije bilježi događaje u kući Vidove bake koji su prethodili početku televizijskog snimanja i svadbenog događanja. Snimljen je spontani razgovor protagonista svadbe, ukućana i nekih gosti o dolazećim događajima, a Vid je u kameru pročitao i cijeli, već spominjani tekst svadbene pozivnice. Amaterski snimak ne prati druge događaje koji su prethodili svadbenoj večeri, tj. događanja u petak i subotu prije dolaska u dvoranu, a u dvorani prati i zbivanja prije početka televizijskog snimanja i svadbene večere. Te snimke omogućuju uvid u način snimanja televizijskog filma, odnosno u usporedno odvijanje svadbe i snimanja njezinih dijelova.

Amaterska je kamera zabilježila Vidovu ulogu moderatora zbivanja na vlastitoj svadbi, čiji je zadatak bio uskladiti uobičajeni tijek svadbe i njegovo usporavanje, odnosno zaustavljanje zbog snimanja odabranih prizora te njegovu ulogu voditelja pjesme i plesa, neke vrste redatelja "folklornih" scena, posebice u njihovoj pripremi. U izvedbi tih scena Vid predvodi pjesmu ističući se glasnim i razgovjetnim pjevanjem, očigledno nastojeći uskladiti pjevanje ostalih izvođača.

Namjera je bila da televizijsko snimanje što manje utječe na tijek svadbe. To je, naravno, bilo vrlo teško ili gotovo nemoguće, a svakako vrlo naporno za sudionike i televizijsku ekipu, a najviše za samoga Vida. S dolaskom u dvoranu gdje se proslavljala svadba i istodobno snimao film o toj svadbi, Vidove su se uloge dodatno umnožile. Do tada mladenac, glavno lice u filmu, savjetnik za scenarij "starinske svadbe", *off*-komentator na filmu, Vid se pretvorio i u glasnogovornika televizijske ekipe, odnosno u voditelja koji je svadbenim gostima tumačio što se događa, što se snima, što se od gostiju očekuje i što slijedi. Ta uloga sličí ulozi *starešine* u podravskim svatovima, pa nije slučajno što je amaterska kamera zabilježila i Vidovu primjedbu:

Kad moram biti i starešina na svojoj svadbi!

Puna dvorana svadbenih gosti, koji su znali da se Vidova svadba snima za televiziju, suočila se s pravim značenjem te situacije: istodobnim odvijanjem "prave" svadbe i "igranjem" svadbe. Očigledno svjestan složenosti situacije Vid se popeo na pozornicu, gdje se nalazio glazbeni sastav s ozvučenjem, i obratio nazočnima:

Dragi gosti, nisam nikad vidil na okupu toliko ljudi koji mi toliko u životu znače. Od srca vas pozdravljam.

Usljedio je pljesak, a Vid je nastavio s objašnjavanjem:

Nakon dvadeset godina v Gotalovu izvodimo gotalovečke svate onak po starinski kak su navek bili. Mi sada pobiramo blagoslov od naših roditelja.

Zatim Vid govori gostima da će se nakon snimanja opisanoga blagoslova poslužiti svadbena večeru. Ohrabreni obećanjem svatovi su pažljivo i disciplinirano pratili snimanje.

Na amaterskom snimku, manje ili više cjelovito, zabilježena su gotovo sva svadbena zbivanja koja je snimio i televizijski snimatelj. Snimljena su i zbivanja koja nisu bila zanimljiva niti predviđena za televizijsko snimanje i dio svadbenog ugođaja bez osobitih svadbenih sadržaja: gosti su se dobro zabavljali uz pune stolove, a uz suvremenu glazbu plesali su i stariji i djeca. Sudionicima svadbi poznato je da u višesatnoj ili cijelonoćnoj proslavi prevladavaju baš takvi trenuci.

Amaterske snimke pokazuju da su svadbeni gosti čekali na večeru dulje nego što im je Vid najavio. Nakon kola uz pjesmu *Cvela ružica* uslijedila su još dvije pjesme u kolu, odnosno samo jedna strofa svake od njih, a zatim i "obično" plesanje mladenaca i gostiju uz pratnju "električara".¹²

Amaterski je snimatelj zabilježio i "obične" svadbene prizore: sudionike svadbe za stolovima i na plesnom podiju (plešu i mladenci!), Vidovu majku i baku kako promatraju goste, stol s kolačima među kojima je bilo vrlo dekorativnih torti, uključujući i jednu u obliku violine † Mirtina glazbala. Prije večere se odigrao i ples mladenaca koji je u filmu predstavljen kao njihov prvi ples nakon vjenčanja: riječ je o Mirtinom i Vidovom čardašu spomenutom u opisu televizijskog filma. Prije večere Vid je na pozornicu doveo svećenika, kojega smo vidjeli u prizorima crkvenog vjenčanja, i on je poveo *Očenaš* kao molitvu prije jela. Vid je dodao i dio molitve koju su na svadbama izgovarali predvodnici svatova, *starešine* ili *kapetani*:

Ježuš i Marija, hote k nam. Blagoslovite nam jelo i pilo, dušu i telo. U ime Oca i Sina i Duha svetoga, amen. Dobar tek!

Snimke koje slijede pokazuju kako mladenci s tekom jedu juhu, a nevidljivi sudionik svadbe pita Mirtu je li juha dobra. Mirta potvrđuje, a isti glas nastavlja:

Vele da budeš imala debele noge ak' puno juhe budeš jela.

Mirta ljubazno klima glavom, a glas nastavlja:

Izgleda da je Dario (drugo mladenčevo ime!) puno jel juhe. Ima debele noge i mišići su debeli.

---

¹² Spomenute pjesme u kolu Vid također smatra karakterističnima za stariju podravsku svadbu. Prva pripada pjesmama koje pružaju priliku da se nakon svakog otpjevanog stiha mladenci i/ili drugi parovi poljube; zanimljivo je da se međusobno ljubljenje svatova u zapisu R. Horvata vezuje uz pjesmu *Šejali smo bažulka* (1896:175-176). Druga pjesma, od koje su Vidovi svatovi dva puta otpjevali isti stih *Poskočite, poskočite kano jelenčari* i zatim nekoliko puta poskočili, po Vidovu je mišljenju podravska obredna svatovska pjesma vezana uz neku zaboravljenu magijsku svrhu.

Mladenac se smješka preko tanjura, a Vidova majka istodobno doziva drugoga sina. Opisani prizor otkriva da mladenci i kumovi sjede za istim, cvijećem ukrašenim stolom na središnjem mjestu uz zid dvorane, a iznad stola se nalazi ukrašeno ogledalo. Mladenci nisu slučajno smješteni pod ogledalo, nego je riječ o imitaciji tipičnog svadbenog prizora iz podravske kuće (usp. Ivančan, 1966:182).

Amaterske snimke bilježe u opisu televizijskog filma već spomenuti ulazak kuharica koje uz svirku marša poslužuju jelo. Slijedi niz neformalnih prizora koji prikazuju goste za stolovima, pri jelu i razgovoru, njihovo kretanje dvoranom i slično. Zatim se mladenci s desetak gosti i svatova opet hvataju u kolo i plešu nekoliko "biračkih kola" (plesać iz sredine kola bira partnericu, a nakon kratkog plesa plesačica bira novog partnera; iz ruke u ruku prelazi okićena boca vina iz koje otpijaju). Ove scene nisu našle mjesto u televizijskom filmu, iako pripadaju tipičnim podravskim svadbenim sadržajima. Istina, pjevanje sudionika nije bilo najskladnije niti razgovjetno, ali i po tome ti prizori pripadaju "pravom" svadbenom ugođaju.¹³

Uvoženje torte u zamračenu dvoranu zabilježeno je na amaterskom snimku u punom trajanju, a nakon zajedničkog rezanja i simboličnog konzumiranja mladenci s olakšanjem kuharicama prepuštaju podjelu torte gostima. U narednom prizoru Vid je opet na pozornici u razgovoru s asistenticom redatelja, a zatim se obraća svima u dvorani i detaljno tumači što je na redu za televizijsko snimanje. Riječ je o pripremi za prizor plesanja s mladenkom i darivanja novaca i predmeta o kojemu je već bilo riječi u opisu televizijskog filma. Vid se osobito potrudio protumačiti razliku između podravskog običaja *mlada na prodaj* (ples s mladenkom plaća se novcem) i slavonskog uručivanja darova uz ples. Iz Vidova se govora razaznaje da gosti iz Slavonije neće nazočiti trećemu danu svadbe, pa im se nudi prigoda da uruče svoje darove. Ovaj prizor nije snimljen u potpunosti, odnosno mnogo je više plesača i darovatelja zabilježila profesionalna kamera. Zahvaljujući amaterskoj kameri uočavamo da se darovatelji poslije plesa s mladenkom s njome i fotografiraju.

Pri sljedećem prizoru, mladenkinu bacanju buketa, amaterska kamera razotkriva da je buket pao na tlo, odnosno da ga nije ulovila djevojka koja bi trebala postati sljedećom mladenkom. Slijede prizori svadbene zabave u odsutnosti mladenaca koji su se otišli presvući: kamera prati pojedine plesne parove, oni se šale sa snimateljem ili izbjegavaju kameru. Glazbeni sastav predvođen pjevačem izvodi poznate hitove domaće popularne glazbe, a gosti su dobro raspoloženi za ples i pjesmu uz pljeskanje podignutih ruku. Među plesačima su i djeca i postariji gosti koji nastoje imitirati plesanje mladih. Vidi se, čuje i osjeća prava svadbena zabava. Televizijske ekipe nema na vidiku, pa je

---

¹³ Plesanje, osobito raznih kola, ima veliku ulogu u podravskom tradicijskom svadbenom ceremonijalu. Plesanje kola spominje se u gotovo svim opisima podravskih svadbenih običaja, pa i u radovima etnologa i etnokoreologa Ivana Ivančana, koji je i sam podrijetlom iz Podravine (Ivančan, 1963:27-28; 1966:184-185). Zato ne čudi što se plesanje u kolu i neka osobita kola (primjerice "biračka") mogu vidjeti i na suvremenoj svadbi, a sasvim je razumljivo da se u potrazi za "starinskim" sadržajima podravske svadbe ne može izostaviti plesanje raznih kola.

amaterski snimatelj preuzeo sav posao oko dokumentiranja tog dijela Mirtine i Vidove svadbe.

Amaterska kamera bilježi sve spomenuto u opisu televizijskog filma: blagoslov koji uz kruh i čašu vina mladenki daje Vidova majka, Mirtino mahanje upaljenom svijećom iznad *kuglofa*, odobravanje kad se svijeća ugasi na riječ "sin", ali su na amaterskoj snimci vidljive i pripreme za snimanje, dio televizijske ekipe, intervencije asistentice redatelja, Vidova zamjena običnog kruha ukrašenim *kuglofom* i povik udaljenog gosta: "Nismo niš' čuli!" i drugo. Zabilježeno je i isprobavanje i ponavljanje snimanja scene skidanja svadbenog vijenca uz pjesmu *Sejali smo bažulka* te Mirtino i Vidovo plesanje čardaša uz neočekivanu pratnju glazbenika sa suvremenim ozvučenim glazbalima. Time završava amaterski snimak Mirtine i Vidove svadbe.

DODATNA SAZNANJA O MIRTINOJ I VIDOVOJ SVADBI

Kako je uvodno rečeno, mnoga saznanja o Mirtinoj i Vidovoj svadbi dobivena su od njih samih, a dosta toga već je i ovdje spomenuto. Prema njihovom kazivanju i kazivanju Vidove majke treba dodati još neke pojedinosti koje nisu zabilježene u spomenutom filmskom, odnosno videozapisu ili su zabilježene sasvim fragmentarno. Prije svega valja upozoriti na duge i naporene pripreme Mirtine i Vidove svadbe koje su trajale više od mjesec dana, a mobilizirale su mnoge osobe: najbližu obitelj, širu rodbinu, prijatelje, susjede i sumještane iz Gotalova. Brojnu ekipu činili su mesari, kuharice i slastičarke, konobarice i pomoćno osoblje, pa i jedna kitničarka (za izradu svadbenih ukrasa i uzdarja, kitica i aranžmana), ukupno dvadesetak žena i nekolicina muškaraca. Većina se ne bavi profesionalno tim poslovima, a njihova radna pomoć pripada poznatim tradicijskim oblicima međusobne solidarnosti, odnosno pomoći u seoskom društvu koja se uzvraća na isti ili sličan način u odgovarajućoj prigodi. Koliki je posao trebalo savladati govore podaci o broju svadbenih uzvanika (više od 300) i dijelu potrošenih namirnica (samo za kolače trebalo je 1000 jaja, 10 kg čokolade, 15 kg oraha, te brašno, šećer, kupovni ukrasi; za mesna jela trebalo je 5 svinja, 4 odojka, 2 kozlića, 25 pataka, gusaka i purica, 30 pilića, 20 kokoši i 20 kg junetine). Treba istaknuti i to da je dio namirnica poklonjen prema istom solidarnom principu kao i radna pomoć i da će biti uzvraćen darovateljima u sličnoj prigodi. Dio radne pomoći uključuje osobe s posebnim darom kao što su žene koje oblikuju i peku osobite kolače i torte: već je spomenuta torta u obliku violine namijenjena Mirti, a torta "Labuđe jezero" bila je namijenjena Vidu (jer uz jezero s labudovima sjedi ribič, a ribarenje je Vidov omiljeni hobi). Uz spomenute je bilo i drugih torti osobitih oblika te mnogo sitnih kolača (više od 80 vrsta). Već spomenuta kitničarka, prijateljica mladenaca, kao svoj prilog i dar mladencima izradila je ukrasne kitice za svatove i za dijeljenje gostima kao uzdarje. Po neke je namirnice i ukrase trebalo otići u Austriju i susjednu Mađarsku.

I neki svadbeni prizori nisu našli mjesto na obama filmovima. Tako nije zabilježen dolazak svatova u dvoranu na večernju proslavu svadbe. Za dolaska pred dvoranu u Goli svatovsku su povorku dočekala dva muškarca. Propustili su mladence, a zaustavili kuma i kumu kako bi im postavili nekoliko pitanja, odnosno zagonetki. Ako kumovi ne znaju odgovor, moraju *piti štrofa* † ispiti čašu vina. Ako kumovi znaju odgovor, vino piju oni koji pitaju. Jedno je od pitanja bilo: čega se najviše boje dekle i žabe? Odgovor glasi: rode.¹⁴

U obama filmovima nije zabilježeno stavljanje kitica svatovima, što se dogodilo unutar i ispred kuće u koju su svatovi došli po mladenku. Već je rečeno da je ta kuća "igrala" mladenkin roditeljski dom, a u stvarnosti je to kuća Vidovih rođaka u kojoj su za vrijeme svadbe doista stanovali članovi Mirtine obitelji, a i sama Mirta. Na obama

¹⁴ Ova scena, odnosno običaj, ne spominje se u zapisima o podravskim svadbenim običajima. U okolici Koprivnice zabilježen je složeniji prizor s dijalogom predstavnika svatova i ukućana pred zatvorenim vratima mladenkine kuće, koji također završava zagonetkom (Horvat, 1896:174).

filmovima se ne vidi ni kako mladenci dijele gostima ukrasne kitice † uzdarje koje je u ukrašenoj košari priredila kitničarka, odnosno prijateljica mladenaca. Također nije zabilježeno "umivanje" svatova poslije posjeta bunaru (spomenuto je "umivanje" mladenca u opisu televizijskog filma); čini se da je "umivanje" svatova ipak bilo samo improvizirano zbog cjelovitosti "starinskog" običaja i za potrebe filmske priče, ali nije osobito uspjelo i u montaži filma je izostavljeno. Već je rečeno da trećeg dana svadbe više nije ni bilo većine svatova.

Snimka Vidove bake koja "dovršava" Mirtin svadbeni vijenac ostavlja dojam da ga je baka sama i izradila. Vijenac je izradila druga žena, poznata po umijeću koje više nikomu ne treba. U filmskoj priči, naslovljenoj "Mirtin svadbeni vijenac", povezivanje izrade vijenca s Vidovom bakom obogatilo je taj prizor i ulogu vijenca u svadbi i u filmu emocijama kojima je Vidova baka zračila i u drugim trenucima unukove svadbe.

"STARINSKO" U SUVREMENOM

Više puta su spomenuta dva glazbena sastava na Mirtin i Vidovoj svadbi, *muzikaši* i "električari". Veći dio svadbenog slavlja, odnosno svadbene večere u dvorani u Goli pratio je suvremeni glazbeni sastav s pjevačem. No, većinu zbivanja izvan dvorane (pozivanje na svadbu, odlazak na groblje, odlazak po mladenku i s njome na vjenčanje, odlazak i ples uz bunar i povratak s bunara) pratili su *muzikaši*. U dvorani su *muzikaši* pratili sve prizore koji su predstavljali "starinske" podravske svadbene običaje. Iznimka je marš kuharica i završni čardaš mladenaca u narodnim nošnjama. Usprkos tomu moglo bi se kazati da svirka *muzikaša* obilježava "starinske" sadržaje Mirtine i Vidove svadbe, odnosno da se po njihovoj pratnji najlakše može prepoznati što je u Vidovoj svadbi pretendiralo na pripadnost "starinskom".¹⁵

Od Vida doznajemo da je u pripremi svoje svadbe konzultirao i etnografsku literaturu. Već opisano trokratno plesanje kola uz pjesmu *Cvela ružica* i kumovo traženje blagoslova za mladence provjerio je u zapisima Vinka Žganca, gdje nalazimo tekst pjesme i napomenu:

To je svatovska pjesma, koja se izvodi uz obredno kolo, kad idu svatovi za stol, prije nego starješina 'pobira blagoslov' tri puta. Prvi 'blagoslov' uzme od oca i matere za mladence, drugi od braće i sestara, treći od sve rodbine i od neprijatelja, da im budu odsada prijatelji. Iza svakog 'blagoslova' pjeva se ta pjesma (Žganec, 1962:66).

U Žgančevoj knjizi nalazimo i podatke o ženi koja mu je pjevala, a bila je rodom iz Gotalova (str. 216), vremenu kad je pjesma zapisana (1947.) i notni zapis melodije (br. 269). Žganec je zapisao četiri stiha te pjesme, a Vidovi su svatovi u sva tri ponavljanja pjevali ta ista četiri stiha.

¹⁵ Već je rečeno da je "marš kuharica" neizostavan prizor suvremenih seoskih svadbi i prate ga suvremeni glazbeni sastavi. Za prizor skidanja mladenkina vijenca doznajemo da je na Vidovoj svadbi sniman u kasne sate kad su *muzikaši* već napustili svadbu.

U mnogo starijemu opisu svadbenih običaja iz podravske Hlebina, objavljenom 1896., nalazimo šest stihova iste pjesme i podatak da je pjesmu pjevala jedna djeveruša (književni izraz za *pod snehalju*), po dva stiha prije svakog govora starješine (književni izraz) koji je tražio blagoslov. Prva dva stiha Žgančeva zapisa nisu zabilježena i u Hlebinama, nego hlebinski zapis počinje trećim i četvrtim stihom Žgančeva zapisa:

*Trgala sam ružicu od zemlje
Davala sam dragomu od želje.*

*Trgala sam ružicu v vrćaku
Davala sam mladomu dečaku.*

*Trgala sam ružicu rumenu
Davala sam junaku milenu.*

I govor starješine iz Hlebina ponešto se razlikuje od govora Vidova kuma, ali se podudara njegova struktura, način građenja govorne formule ponavljanjem prvog, odnosno prethodnog teksta i dodavanjem novog (Međumurac, 1986:192). Iz već citiranog Vidovog *off*-komentara zapažamo njegovo inzistiranje na obrednosti i drevnosti tog običaja, zbog čega posuže za najpoželjnijim sidrenjem starine u samu "praslavensku prošlost, koja je eto došla do današnjeg dana".

Drugo važno "starinsko" mjesto pripada pjesmi *Sejali smo bažulka*, koja se na Vidovoj svadbi pjevala uz skidanje mladenkina vijenca; vijenac su skidale dvije djevojke, a pomagala im je kuma. Od Vida doznajemo da su djevojke pjesmu i radnju naučile kao članice gotalovačke folklorne udruge. I tu pjesmu nalazimo u Žgančevoj knjizi kao "svatovsku obrednu": zapisan je jedan tekst (14 stihova) i više napjeva od kojih je jedan gotovo identičan onomu s Vidove svadbe (Žganec, 1962:63, napjev 113). Tekst pjesme iz Žgančeve zbirke ne odgovara tekstu koji su pjevali Vidovi svatovi. Evo teksta s Vidove svadbe:

*Sejali smo bažulka
Sejali smo, dragoj ljubi, bažulka.*

*Drobno smo mu orali
Drobno smo mu, dragoj ljubi, orali.*

*Još drobnije vlačili
Još drobnije, dragoj ljubi, vlačili.*

*Idemo ga gledati
Idemo ga, dragoj ljubi, gledati.*

*Je l' je zišel i precvel
Je l' je zišel, dragoj ljubi, i precvel.*

Zišel, zišel i precvel
Zišel, zišel, dragoj ljubi, i precvel.

Ova pjesma spominje se još u 17. stoljeću, a njezin je napjev zapisan u pjesmarici *Cithara octochorda* (prvo izdanje 1701.); Franjo Kuhač ju je zabilježio i u Gradišćanskim Hrvata, što znači da je starija od vremena njihova iseljavanja (Vitez, 2003:57). Poznata je i u Međimurju i u drugim kajkavskim krajevima. Iz literature je uočljivo da se ova pjesma u pojedinim podravskim selima pjevala u različitim trenucima svadbe: prije nego mladenku povedu mladoženjinoj kući (Žganec, 1962:63), u mladenke prije "pobiranja blagoslova" (Žganec, 1962:65-66), u mladenca prije odlaska na bunar (Žganec, 1962:79); u mladenke poslije blagoslova (Međumurac, 1896:193), u mladenke poslije blagoslova kad na stol dođe pečenka (Horvat, 1896:175), a ista se pjesma može pjevati i dva puta u istoj svadbi: u mladenke pri oproštaju s roditeljima i u mladenca kad svatovi polaze na bunar (Vrban, 1938:185).

U Mirtinoj i Vidovoj svadbi ona je vezana uz skidanje mladenkina vijenca, što ne nalazimo ni u jednom zapisu, kao što ne nalazimo podatak da sama mladenka pomoću svijeće gata o spolu svoga prvog djeteta, nego to čini djever (Cajnko, 1896:183; Ivančan, 1966:182; Kovačić, 1981:173). Važniji sadržaj ovog običaja je simbolično zazivanje blagoslova za buduću bračnu zajednicu i to iznad kruha, *križanjem kruva* svijećom koju je djever prethodno zapalio u crkvi pri vjenčanju (Cajnko, 1896:183; Međumurac, 1896:191; Kovačić, 1981:173).

Zanimljivo je da je poput Vida i etnolog Ivan Ivančan u članku "Svatovi u Molvama nekad i danas" ustvrdio da je osnovni model ("struktura") molvanske svadbe šezdesetak godina ostao isti (Ivančan, 1966:178). Ivančanovo "nekad i danas" odnosi se na razdoblje od početka dvadesetoga stoljeća (rekonstruirano prema kazivanjima njegovih najstarijih informatora) do 1960-ih (opisano na osnovi osobnih iskustava i tadašnjih kazivanja) (usp. Ivančan, 1963:24). Ivančanovi podaci iz 1960-ih vrlo su zanimljivi glede tadašnjeg glazbenog i plesnog repertoara (Ivančan, 1966:183-185), promjena uloga i naziva svatova (mladoženja zamjenjuje *pozoviča*, zastavnike zamjenjuju *klenceri*, ibid.:182), podataka o zaboravljanju značenja nekih običaja ("umivanje" svatova, ibid.:186-187).

Među starijim tradicijama zadržanima i u 1960-im nalazimo i neke prizore videne i na Mirtinoj i Vidovoj svadbi: mladenka prolijeva vino preko ramena (Ivančan, 1966:186-

-187), ples oko staklenog *krigla* s vodom i gatanje o spolu prvog djeteta (ibid.), plesanje kola (ibid.:184-185, usp. Ivančan, 1963:27-28), sjedanje mladenaca pod zrcalo "da im ne bi nešto naškodilo" (Ivančan, 1966:182, 185). Ivančan spominje i jedne "starinske svate" u kojima su, po želji mladenca, bili i zastavnici s ručnicima (ibid.:182); i Molve su dakle imale svoje zaljubljenike u starinu.

Ivančanova analiza svadbenih običaja u Molvama vjerojatno je vjerodostojnija glede podataka iz 1960-ih, a proizvoljnija oko onog "nekad", odnosno starijeg stanja, koje je neminovno konstrukcija načinjena iz različite građe, odnosno iz sjećanja na

različite isječke prošlosti. Tako nastala cjelina je heterogena, kao što je to i Mirtina i Vidova svadba, s razlikom što je ova posljednja usprkos tomu jedinstvena i stvarna. Jedinstven je sigurno i trenutak sklapanja braka, barem prvoga † mogao bi netko dodati, pa ne čudi sklonost bračnih kandidata da taj trenutak bude poseban i pamtljiv ili čak nezaboravan, svakomu na svoj način. Način koji je odabrao Vid Balog, a prihvatila i njegova zaručnica, nije osamljen. I drugi poštovatelji baštine na toj se važnoj životnoj prekretnici okreću prošlosti i naslijeđu. Jedna je takva svadba opisana u članku "Gospa mlada z Gornjega Vrapča": mladenci iz negdašnjeg sela koje je danas dio Zagreba 1971. su organizirali svadbu po uzoru na "običaje svojih predaka", a 1986. njihov su primjer slijedili još jedni mladenci iz Vrapča (Biškupić Bašić, 2003:147). Nažalost, ne raspoložemo podacima o takvim svadbama kojih je možda bilo i više i drugdje i u drugim vremenima. Vrijedi spomenuti i to da se svadbe ljubitelja folkloru i profesionalnih folklorista i etnologa ponekad bar nekim detaljem oslanjaju na folklornu baštinu, pa se, primjerice, u njihovim svadbenim albumima mogu naći fotografije mladenaca odjevenih u narodne nošnje.

Čini se da je svadba Mirte i Vida Baloga na osobit način povezala suvremenost i "starinu" konstrukcijom svadbene cjeline iz dijelova različite starosti. Težnju je za "starim" i "domaćim" ostvarila izborom dviju pjesama vezanih uz određena svadbena zbivanja koja su interpretirana kao obredi (skidanje mladenkina vijenca i traženje blagoslova uz plesanje kola, pjevanje i ustaljenu govornu formulu). Prva je pjesma višestoljetne starosti (*Sejali smo bažulka*), a drugoj (*Cvela ružica*) trajanje se može pratiti u rasponu od jednog stoljeća sa sporadičnim potvrđama u suvremenosti. No, kako smo vidjeli, očuvanje tih pjesama ne znači da su one vezane uz isto svadbena zbivanje ili obred. U primjeru pjesme *Sejali smo bažulka* pokazalo se kako se ona "seli" iz jednog u drugo svadbena zbivanje.

"Starinske" sadržaje Mirtine i Vidove svadbe uz spomenute pjesme čine i običaji koji su napušteni kao obvezujući i opće prepoznatljivi (pozivanje uzvanika na dan svadbe u kojemu sudjeluje i mladenac, traženje blagoslova uz kolo, pjesmu i govornu formulu, skidanje mladenkina vijenca uz pjesmu, gatanje o spolu prvog djeteta pomoću svijeće, odlazak na bunar u pratnji maškara), a njima se pridružuju i napušteni svadbeni rekviziti (mladenkin vijenac, svadbena zastava učinjena od rubaca, *kuglof*). Preodijevanje u narodnu nošnju i rekonstruiranje "starinskih" običaja, djelomice i na način koji se prakticira u stvaranju repertoara folklornog društva, govori o trudu da se simbolično iskaže pripadnost zavičaju i poštovanje naslijeđa. Neosporno je da je Vid uspio svoju i Mirtinu svadbu učiniti posebnom prizorima i zvukovima iz gotalovačke prošlosti, ali bitku sa suvremenošću nije uspio ni zametnuti, a kamoli dobiti, ako je to i htio. Mirtina i Vidova svadba najvećim dijelom slijedi u nas široko rasprostranjeni model suvremene svadbe.

Čini se da "starinskom" u Mirtinoj i Vidovoj svadbi potpuno pripadaju samo svirka *muzikaša* i prizori u kojima su mladenci odjeveni u narodnu nošnju (nošnje su mladenci posudili iz zagrebačke Posudionice i radionice narodnih nošnji i kostima). Ne samo zbog nošnje i mladenkina vijenca nego i zbog prizora koji se više ne mogu vidjeti

na drugim suvremenim svadbama, odnosno koji su rekonstruirani isključivo prema kazivanjima: dočekivanje mladenke pri dolasku u mladenčev dom, svekrvin blagoslov, postupak s vinom i kruhom, "križanje" svijećom, skidanje vijenca i stavljanje *poculice*.

Iako Vid inzistira na očuvanosti, odnosno kontinuitetu pjesme *Cvela ružica*, ne raspoložemo potvrdama da je ona i na drugim svadbama izvođena u cjelini s traženjem blagoslova (govornom formulom) i plesanjem kola, pa se i taj sadržaj Vidove svadbe može svrstati među "starinske", odnosno među rekonstrukcije izobičajenih svadbenih sadržaja. Slično je i s odlaskom na bunar u pratnji maškara koji sigurno spada u posebnosti Mirtine i Vidove svadbe u smislu rekonstrukcije cjeline jednog "starinskog" prizora kakav se u naše dane više ne može vidjeti.

Suvremeni sadržaji Mirtine i Vidove svadbe su dvovrsni: jedni su lokalni, a drugi šire rasprostranjeni. Prvi nastavljaju na lokalne svadbene tradicije, a to su: seoska i rodbinska solidarnost izražena u radnoj pomoći i prilozima u namirnicama i novcu (darivanje), osobno pozivanje na svadbu, nemotorizirana svadbena povorka na putu po mladenku i s njome u crkvu, zaustavljanje kumova i ostalih svatova zbog *štrofa* (odgonetanja zagonetaka), plesanje različitih kola, darivanje mladenaca uz plesanje s mladenkom (dva lokalna oblika: podravski i slavonski).

Drugi, brojniji sadržaji Mirtine i Vidove svadbe pripadaju šire rasprostranjenom modelu suvremene svadbe, koji u naše dane susrećemo i u drugim, seoskim i gradskim sredinama, a to su: tiskana pozivnica, izbor svadbene odjeće i ukrasa, izbor mjesta za održavanje svadbe (javna dvorana), suvremeni glazbeni sastav i njegov repertoar, prvi ples mladenaca, javno darivanje mladenaca i dijeljenje uzdarja (katica ili konfeta), ceremonijalno rezanje i konzumiranje torte, bacanje mladenkina buketa, pa i organizirano fotografiranje te video i filmsko snimanje svadbe radi stvaranja slikovnih i tonskih svadbenih uspomena (usp. Vitez, 2003:179-202). Mirtina i Vidova svadba posebna je jer je snimljena i za javno prikazivanje u televizijskom programu, jer se uklopila u koncepciju jednog televizijskog žanra (o kojem ovdje ne raspravljamo), a protagonisti i ostali sudionici te svadbe imali su svoje razloge i motive da javnosti dopuste uvid u svoju intimu, u svoj "najsvetejši čin", kako je rekao Vid. Jedan od motiva sigurno je poruka o vrijednostima lokalne baštine kao jednom od uporišta čovjekova identiteta odaslana putem televizijskog medija.

LITERATURA I IZVORI

BIŠKUPIĆ BAŠIĆ, Iris (2003): *Gospa mlada z Gornjega Vrapča*. U: *Hrvatski svadbeni običaji*, Golden marketing - Tehnička knjiga, Zagreb, str. 147-153.

CAJNKO, Valentin (1896): *Pitomača u hrvatskoj Podravini*, *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena* 1, Zagreb, str. 178-184.

HORVAT, Rud (1896): *Koprivnička predgrađa: Banovac, Bregi, Brežanec, Dubovec i Miklinovec u Hrvatskoj*, *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena* 1, Zagreb, str. 171--178.

- IVANČAN**, Ivan (1963): *Narodni plesovi Hrvatske 2*. Savez muzičkih društava Hrvatske, Zagreb.
- IVANČAN**, Ivan (1966): Svatovi u Molvama nekad i danas, *Narodna umjetnost* 4, Zagreb, str. 175-190.
- KOVAČIĆ**, Željko (1981): Svatovski običaji u Podravskim Sesvetama prije 50 godina, *Podravski zbornik* 81, Koprivnica, str. 169-176.
- MEĐUMURAC**, M. (1896): Hlebine u Hrvatskoj, *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena* 1, Zagreb, str. 190-194.
- VEČENAJ**, Ivan (1978): Narodno blago prekodravskog kraja, *Podravski zbornik* '78, Koprivnica, str. 172-179.
- VITEZ**, Zorica (2003): *Hrvatski svadbeni običaji*. Golden marketing - Tehnička knjiga, Zagreb.
- VRBAN**, Tomislav (1938): Narodni običaji u Koprivničkom Ivancu, *Vjesnik Etnografskog muzeja u Zagrebu* 4, Zagreb, str. 180-187.
- WINTER**, Marija (1987): Tri najvažnija momenta u životu čovjeka, *Podravski zbornik* '87, Koprivnica, str. 153-161.
- ŽGANEC**, Vinko (ur.) (1962): *Hrvatske narodne popijevke iz Koprivnice i okoline*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb. [Zbornik jugoslavenskih narodnih popjevaka, knj. 7]

MIRTA AND VID'S WEDDING: "YOU KNOW, THE OLD-FASHIONED WAY"

Summary

The paper deals with Mirta and Vid Balog's wedding, held in 1996 in Gotalovo. It was meant to relive the "old-fashioned" customs from Podravina as much as possible. The Croatian Television produced a film about it, called "Mirta's Wedding wreath" (Mirtin svadbeni vijenac). Due to filming, this wedding partly turned into a folklore performance intended for public display. A part of pre-wedding events and most part of the wedding have also been filmed with an amateur camera. The analysis of multi-layered events of this wedding was enabled by these two tapes, along with data obtained from the author's interviews with Mirta and Vid Balog.

The analysis showed that this wedding connected the contemporary and the traditional in a special way, by constructing the wedding as a whole from parts of different age. Two songs and several customs, that cannot be encountered elsewhere at Podravina's weddings, belong to the older wedding contents. Most of the rest of the wedding customs belong to the contemporary wedding model, that corporates several local specific features and many widespread contemporary wedding customs.

Keywords: Mirta and Vid Balog / wedding / customs